

Oud-Utrecht

Juryrapport Utrecht Geschiedenisprijs 2014

De Utrecht Geschiedenisprijs bestaat sinds 2008 en wordt in beginsel eenmaal in de twee jaar uitgereikt. De Vereniging Oud-Utrecht stelde de prijs in 2008 in ter vervanging van de Oud-Utrecht Prijs en het Witte Vlekkenplan. Door beide bestaande prijzen te combineren werd destijds benadrukt dat het vooral ging om het stimuleren van nieuwe onderzoek naar gesignaleerde leemten in de geschiedschrijving over de provincie Utrecht. Bovendien kon zo het geldbedrag worden verhoogd naar € 2.500 en was er meer tijd om de prijs onder de aandacht te brengen. Ook werd het reglement aangepast. Zo werd de maximale omvang van de inzendingen geschrapt en werd bepaald dat iemand maar eenmaal deze stimuleringsprijs kon winnen.

Het bestuur streeft er met deze prijs naar om vooral twee specifieke doelgroepen te stimuleren, namelijk Utrechtse studenten in de masterfase en de talrijke liefhebbers die mooi archiefonderzoek doen. Doorslaggevend is uiteindelijk echter de kwaliteit van de winnende inzending. De prijs is bedoeld voor creatief, oorspronkelijk onderzoek van goed niveau. Het is echter niet vanzelfsprekend dat dit ook wordt aangeboden. Zo werd de prijs in 2011 niet uitgereikt omdat de jury van mening was dat geen van de inzendingen van voldoende kwaliteit was om voor te dragen voor de prijs. Er werd daarom een nieuwe ronde in 2012 gehouden, en die leverde met Hans Zijlstra een waardige en verdiende winnaar op.

Bleef het aantal inzendingen voor de vorige rondes van de Geschiedenisprijs beperkt, de jury van de huidige prijsvraag mocht zich gelukkig prijzen met tien inzendingen. Dat maakte de keuze er echter niet gemakkelijker op, mede omdat de inzendingen nogal verschilden van karakter. Waar voor de ene inzending buitengewoon veel onderzoek was gedaan, viel de andere juist op door de kracht van een kort, helder verhaal, waarbij niet zozeer sprake was van een uitgebreid onderzoek maar van een duidelijke these of van een originele invalshoek. Er waren inzendingen met een universitaire achtergrond (de weerslag van een masterscriptie of een bachelorscriptie), en resultaten van enthousiaste liefhebbers. Hoewel duidelijk was dat de kwaliteit van het onderzoek doorslaggevend zou zijn, maakte het uiteenlopende karakter van de inzendingen de taak voor de vierkoppige jury, bestaande uit Ria van der Eerden, Bram van den Hoven van Genderen, Ronald Rommes en Fred Vogelzang, er niet eenvoudiger op.

De winnaar van de Utrecht Geschiedenisprijs 2014 is Leo Lousberg geworden met zijn inzending 'Verklonken Utrechts Erfgoed: een twaalfde-eeuws antifonarium'. Nu vraagt u zich wellicht af wat een antifonarium precies is. Welnu, een antifonarium is een handschrift waarin antifonen zijn opgetekend, de gezangen die in de liturgieviering de psalmteksten voorafgaan en volgen. In dit geval gaat het om een handschrift waarvan een deel bewaard is in de Utrechtse Universiteitsbibliotheek, maar waarvan ook een deel is opgedoken in de bibliotheek van de Katholieke Universiteit Leuven. De herleiding van het handschrift tot de plaats waar het is

opgesteld (Utrecht) vormt een onderdeel van het onderzoek van Lousberg. Vrijwel zeker is het antifonarium geschreven in de Utrechtse Paulusabdij in het begin van de twaalfde eeuw, dat wil zeggen vlak vóór de bevestiging van de Utrechtse stadsrechten in 1122, maar ook nog voordat de moderne toonladder in gebruik kwam.

Een van de opzienbarende bevindingen van het onderzoek komt voort uit de analyse van de muziek zelf. Deze zou ons namelijk als 'Arabische klanken' in de oren klinken! Stelt u zich dat eens voor: Arabische muziek in middeleeuws Utrecht? Of is het overdreven om dit zo te stellen? Ter verklaring kan bij wijze van hypothese worden gewezen op de grote Byzantijnse invloeden in Italië tot in de achtste eeuw en op de komst van duizenden monniken uit het Midden-Oosten in de zevende en achtste eeuw die op de vlucht waren oprukkende Arabische legers. Deze invloeden zouden vervolgens vooral in de gebieden van het zogenaamde Middenrijk, dat in 843 bij de Vrede van Verdun totstandkwam en waartoe het grootste deel van Nederlanden, het westen van Duitsland, Oost-Frankrijk en Italië behoorden, nog lang hoorbaar zijn geweest. Op basis van een vergelijking met een antifonarium uit Parijs kon Lousberg vaststellen dat in Parijs anders werd gezongen, een bevestiging van opmerkingen in middeleeuwse kronieken over anders klinkende 'Gallische kelen'.

Aldus heeft Lousberg de religieuze muziek in middeleeuws Utrecht gekoppeld aan de ontwikkelingen in veel groter deel van Europa en de gehele christelijk wereld. Het is een fascinerende onderzoeksreis op de grens van muziekwetenschap en geschiedenis. Uiteraard zijn niet alle bevindingen van hemzelf geweest, maar de auteur heeft op uitstekende wijze voortgebouwd op de bestaande kennis en daaraan nieuwe, eigen inzichten en hypothesen gekoppeld. En dat is precies zoals goede wetenschap behoort te zijn. De jury heeft dat beloond met de voordracht voor de Utrecht geschiedenisprijs 2014.

Mocht u nu nieuwsgierig zijn geworden naar het gehele verhaal, dan moet u nog bijna een half jaar wachten tot het verschijnen van het nieuwe Jaarboek Oud-Utrecht. Daarin zal het artikel van Leo Lousberg te lezen zijn.

Utrecht, 4 juni 2014

Dr. R.J.N. Rommes
Voorzitter jury Utrecht Geschiedenisprijs